

DOMINISOVO PISMO IZ TAMNICE

Robert Šćerbe
Selska 43, Zagreb

Vesna Tadjina
Odsjek za povijesne znanosti ZPDZ HAZU, Zagreb

UDK 262.12Dominis,M.A.de
Izvorni znanstveni rad
Primljeno: 6.6.2012.
Prihvaćeno: 17.10.2012.

U Britanskom državnom arhivu nalazi se pismo koje je Marko Antun de Dominis pisao zatočen u Anđeoskoj tvrđavi u Rimu, niti četiri mjeseca prije svoje smrti. Ovaj rad donosi prijepis tog pisma, prijepis njegova engleskog prijevoda iz istog vremena i prijevod na hrvatski jezik, a u uvodu, uz opis rukopisa, nastoji se odgonetnuti komu je to pismo bilo upućeno.

Ključne riječi: Dominis, pismo, tamnica, *Germanus*

Mnogi podaci o dramatičnom životu Marka Antuna de Dominisa su istraženi, ali objašnjavani su na različite načine. Je li njegov odlazak u Englesku konvertitski obrat, odnosno otklon od Rimokatoličke crkve ili predstavlja bijeg pred Inkvizicijom, ili je pak rezultat želje za ponovnim ujedinjenjem raskolom razjedinjenih kršćanskih crkava? Je li njegov povratak u Rim čin pokajanja ili rezultat okolnosti koje su pogodovale mogućnosti realizacije ponovnog ujedinjenja kršćanskih crkava? Je li Dominisov kraj u tamnici i spaljivanje njegova tijela i njegovih djela nužan rezultat njegovih pogrešaka u datom vremenu ili se samo radilo o spletu okolnosti koje su prevagnule na sjednicama Svetog oficija tijekom procesa vođenog protiv njega?¹

Historiografski podaci su poznati, ocjene neujednačene, ali nedostaje pogled na ljudski slučaj koji stoji iza takve sudbine. Što je Dominis doista htio, što mu je bilo uistinu važno, jesu li ga morale sumnje, kakvi su mu bili strahovi, oko čega je nastojala njegova misao, što ga je pokretalo?

Možda neke odgovore možemo naći u pismu² što ga je napisao u tvrđavi St. Angelo u Rimu 18. svibnja 1624., mjesec dana nakon što je bio utamničen i manje

¹ Vidi: Ivan Golub, Marko Antun de Dominis u arhivu Svetog oficija, *Zbornik radova Marko Antun de Dominis, splitski nadbiskup, teolog i fizičar*, Split 2006., str. 161-200.

² The National Archives [Britanski državni arhiv u Londonu], fond State Papers Foreign – Italian States and Rome, signatura: SP 85/5 (fol. 127-130).

od četiri mjeseca prije smrti,³ te ga potpisao: *zatočenik*.⁴ Iako je pismo sačuvano samo u prijepisu, nema razloga za sumnju u autentičnost njegova sadržaja, prvenstveno zbog stila pisanja, ali i zbog pomanjkanja mogućih razloga za falsificiranje.

Pismo je pisano djelomično talijanskim, a djelomično latinskim jezikom. Rečenicu započinje na jednom jeziku, a završava na drugom i čini se da je to Dominisu bilo prirodno. Latinski dio teksta najčešće je slobodan citat ili samo aluzija na neki citat. Postoji i prijevod na engleski jezik iz istog vremena i to samo talijanskog dijela pisma, dok je latinski tekst ostao isti, te se u "prevedenoj" verziji pisma engleski miješa s latinskim jezikom.

Pismo je naslovljeno *Molto Illustrate et Eccellentissimo Signore Germano ossequiosissimo*, što postavlja pitanje: tko je bio taj presvijetli i preuzvišeni, veleštovani gospodin *Germanus*? Odmah se nameće pomisao da se radi o kriptonimu, uvjetovanom okolnošću Dominisova zatočenja. Kao kriptonim *Germanus* bi mogao predstavljati rodovni naziv i značiti nacionalnost, ili upućivati na rodbinsku ili prijateljsku vezu.⁵

Pokušaj identifikacije adresata započeo je potragom za eventualno postojećom osobom iz Dominisova kruga s imenom *Germanus*, ili za nekim prijateljem njemačkog podrijetla, što (oboje) nije imalo zadovoljavajućih rezultata. Dominis je pisao klasičnim latinskim jezikom u kojem *germanus* znači pravi, rođeni brat, onaj koji je od istih roditelja, ali i pravi pravcati prijatelj.⁶ Postoji još i mogućnost da bi *germanus* mogao upućivati i na bratića (prvog rođaka) što je venecijanizam, koji je i danas zadržan u Istri.⁷

Neobično je što ni suvremeni engleski prevoditelj (talijanskog dijela) pisma nije znao točno komu je pismo upućeno.⁸

Pod pretpostavkom da je pismo pisano realnoj osobi, najvjerojatnije je bilo upućeno Dominisovu bratu Nikoli, koji je bio doktor prava, čemu odgovara i titulacija pisma,⁹ kao i *Germano et fratello*¹⁰ uz potpis. Osim toga, vjerojatno ne bi ni bilo dopušteno pisati nekome drugom osim rođenom bratu iz strogoga istražnog zatvora.¹¹

Dominis je održavao bogatu korespondenciju, kao što je i bio običaj u to vrijeme, a i jedini način komuniciranja na daljinu. Neka od tih pisama su i sačuvana, među-

³ Dominis je bio utamničen 17.-18. travnja, a umro je 8. rujna 1624., i ovo je možda posljednje pismo koje je napisao, u svakom slučaju posljednje za koje znamo.

⁴ *Marco Antonio Arciuescouo prigionere*.

⁵ Prof. dr. Ivan Golub složio se da je vjerojatnije da se odnosi na rodbinsku ili prijateljsku vezu.

⁶ Jozo Marević, *Latinsko-hrvatski enciklopedijski rječnik*, Zagreb 2000., *sub voce*. Istu upotrebu imenice *germanus* nalazimo kod mnogih klasičnih autora. Usp.: Charlton T. Lewis – Charles Short, *A Latin Dictionary*, Oxford 1969.

⁷ Zahvaljujem dr. Miroslavu Graniću na informaciji i genealoškom stablu obitelji Dominis.

⁸ Uz engleski prijevod talijanskog dijela pisma piše ... *his letter, to one of his friends*. Potrebno je ovdje ukazati i na činjenicu da se u izvorima članovi proširene obitelji nazivaju latinskim terminom *amicus*, što bi povrdilo tezu da se, iako bi direktni prijevod ukazivao na prijatelja, može raditi o osobi koja bi bila u krvnoj vezi s Dominisom.

⁹ *Molto Illustrate et Eccellentissimo ... ossequiosissimo*.

¹⁰ *Di Vostra Signoria Molto Illustrate et Eccellentissima / Germano et fratello affettuosissimo*.

¹¹ Zahvaljujem prof. dr. Slavku Kovačiću na sugestiji.

tim ona su uglavnom službenog karaktera i govore o pregovorima oko njegova puta u Englesku, ili sadrže neku preporuku ili zamolbu za nešto i slično.¹² Samo je ovo pismo intimno.

Dominis piše o svojoj nevinosti, čistoj savjesti i pun je nade u sretan ishod. Bio je uvjeren da je sve što je radio bilo za dobrobit Crkve i istinske vjere u njezinoj čistoći, tako da ni onda kada je već bio u tamnici nije uviđao razloge svog zatočeništva. Usporedba s Josipom nepravedno bačenim u bunar podrazumijeva ishod pun pravednog uspjeha i slave, a citat iz *Poslanice Rimljanima* da *nevolja rađa postojanošću, postojanost prokušanošću, prokušanost nadom* samo je još jedan argument protiv često isticanog suda o Dominisovoj prevrtljivosti, ali i pokazatelj da vjeru nikada nije izgubio.

Prijepis talijanskog pisma (SP 85/5, fol. 127r-128r)

Molto Illustre et Excellentissimo Signore Germano ossequiosissimo

*Magnos feriunt fulmina montes.*¹³ Ma però poco possono loro fare. *Et qui confidunt in Domino sicut mons Sion non commovebuntur in aeternum.*¹⁴ Son piu tosto retento che prigione, ne so anchora per che. Ma S. Pietro mi consola non solo con l'esempio, qual fu fatto prigione da quel Prencipe, non per che hauesse contro di Lui cosa alcuna ma solamente per far piacere alli Giudei. *Videns autem quia placeret Iudeis appossuit vt apprehenderent et Petrum:*¹⁵ ma anco con parole dicendo egli; *quae est gloria si peccantes et colaphizati suffertis? Sed si beneficientes patienter sustinetis, haec est gratia apud Deum,*¹⁶ *melius est enim beneficientes (si voluntas Dei velit) pati, quam maleficientes.*¹⁷ *Nemo autem vestrum patiatur vt homicida, aut fur, aut maledicus, aut alienorum appetitor.*¹⁸ Con questi et simili gustosi trattenimenti del bellissimo giardino delle sacre scritture vado io consolando la mia prigione molto ben consapeuole di non hauerne data vna minima occasione *nec in opere, nec in verbo,*¹⁹ dopo la tanta compita remissione. *Bona conscientia iuge conuiuuium.*²⁰ Et è gran consolatione in simili occasioni, *Nil conscire sibi nulla pallescere culpa,*²¹ et è tanto maggiore da questo capo la mia consolatione quanto che per tale son tenuto et conosciuto communemente *etiam* come confido da grandi et potenti quali per qualche buon fine, et per mio profitto spirituale mi vogliono

¹² Vesna Gamulin, Regesta dokumenata iz arhiva Public Record Office u Londonu koji su vezani uz boravak Marka Antonija de Dominisa u Engleskoj, *Zbornik Zavoda za povijesne znanosti IC JAZU u Zagrebu*, sv. 13, Zagreb 1983., str. 197-218.

¹³ Usp. Horacije, *Carmina*, 2/10 (Pune reference donosimo u komentaru prijevoda pisma).

¹⁴ Ps 125(4),1.

¹⁵ Dj 12,3.

¹⁶ 1 Pt 2,20.

¹⁷ 1 Pt 3,17.

¹⁸ 1 Pt 4,15.

¹⁹ Usp. 1 Iv 3,18.

²⁰ Usp. Izr 15,15.

²¹ Horacije, *Epistulae* I, 1,61.

spero mortificato, ma non annichilato, onde anco nell'istessa prigionia son trattato non come reo ma come prigion di rispetto in stanze commode et honorate et con molta piaceuolezza. Alla mia da me molto ben conosciuta innocenza s'aggiunge la perfetta giustitia che se mai regnò in questa Corte hora ella regna sotto 'l giustissimo et piisimo Prencipe et Pontefice, che dà molto accrescimento alla mia consolatione, non temendo di torto: Vado io in questo diro pio et santo otio passando le hore, con cercar consolatione a questa mia disauentura da quelle consolatiui (fol. 127v) delle quali disse il gran Paolo; *vt per patientiam et consolationem Scripturarum spem habeamus*.²² In esse Scritture vado io cercando varie prigionie alle quali vorrei che la mia fosse conforme, et vltre alla commemorata di S. Pietro leggo et considero spesso quella di Daniele quando fu posto nel lago di Leoni da vn Re amico suo et che l'amaua et osse-ruaua molto; ma vinto dall'importunita de sui satrapi a Daniele poco amici fece quella resolutione come certissimo et sicuro che il grande Iddio di Daniele l'hauerebbe anco da quella sciagura liberata, mirando all'innocentia di Lui, il che riusci con tanta allegrezza et consolatione di esso Re. Trouo io in oltre la prigionia di Gioseffo nata da false calumnie et menzogne, et che gli riusci a tanta grandezza, et la leggo con lagrime di tenerezza, vedendo la mirabil prouidenza di Dio: non aspirando io però ad altra grandezza se non che sia perfettamente conosciuta la mia innocenza et lealta et la perfetta fedeltà a Dio alla santa chiesa et a questa beatissima Sede. M'accorgo che *per multas tribulationes oportet nos introire in regnum Dei*;²³ essendo questa a me la prima; che con tanta prosperita ho corso tanti golfi pericolosi per 64 anni, et quel Dio che m'ha guidato *semper* con segnalata prouidenza dalla mia infantia fin hora mi guidera anco per sua infinita bontà come spero in questo poco auanzo di vita che mi resta. *Iacta super Dominum curam tuam et ipse te enutriet, et non dabit in aeternum fluctuationem iusto*.²⁴ Et S. Paulo mi ricorda che *tribulatio operatur patientiam, patientia probationem, probatio vero spem, spes autem non confundit*.²⁵ L'opinione d Vostra Signoria et anco di molti amici che fusse conueniente nel principio abbracciar vn stato basso et non dar materia all'inuidia non approuai ne cio iudicai espediente et n'ho grauissime ragioni per rispetto et publico et mio priuato. Le borasche passano et si sfuggano, ma dalla (fol. 128) miseria nel quale l'huomo da se stesso si getta non si scuote cosi facilmente. Horsù *diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum*,²⁶ spero in virtù della mia innocentia che *tristitia nostra vertetur in gaudium*,²⁷ et che io sia per dir non solamente a Dio ma anco al suo Vicario in terra, *secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo consolationes tuae laetificauerunt animam meam*:²⁸ Pero *fiat voluntas*

²² Rim 15,4.

²³ Dj 14,22.

²⁴ Ps 55(4),23.

²⁵ Rim 5,3-5.

²⁶ Rim 8,28.

²⁷ Iv 16,20.

²⁸ Ps 94(3),19.

*Domini.*²⁹ Pregi Vostra Signoria Eccellentissima et facci pregare per me Dio pagandomi in questo modo la Sensa. Et Sua Diuina Maestà ci console tutti.

Castel St' Angelo li 18 Maggio 1624

Di Vostra Signoria Molto Illustre et Eccellentissima
Germano et fratello affetuosissimo
Marc' Antonio Arciuescouo prigionere

Prijepis engleskog pisma (SP 85/5, fol. 129r-130v)

The Archibishopp of Spalatra his letter, to one of his friends

*Magnos feriunt fulmina Montes.*³⁰ But neuerthesse they can not do much. *Et qui confidunt in Domino sicut Mons Sion non commouebuntur in aeternum.*³¹ I am rather stayed then a prisoner, neither do I know yett why. But St. Peter doth comfort me, not only with his example, who was putt in prison by that Prince, not because he had any thing against him, but only to please the Jewes. *Videns autem quia placeret Iudeis apposuit vt apprehenderent et Petrum.*³² But also with his wordes, when he saith; *quae est gloria si peccantes et colaphizati sufferetis? Sed si beneficientes patienter sustinetis, haec est gratia apud Deum,*³³ *melius est enim beneficientes (si voluntas Dei velit) pati, quam malefacientes.*³⁴ *Nemo autem vestrum patiatur vt homicida, aut fur, aut Maledicus, aut alienorum appetitor.*³⁵ With these and the like pleasant enterteinments of the most beautifull garden of the holy Scripture doe I comfort my selfe in my imprisonment, knowing very well that I haue neuer giuen the lest Cause for it, *Nec in opere, nec in verbo,*³⁶ since I had the remission, and so full a pardon, *Bona Conscientia iuge Conuiuium.*³⁷ And it is a greate comfort in such occasions, *Nihil conscire sibi nulla pallescere culpa,*³⁸ And my Comfort is so much the greater, because I am commonly held, and knowne for such, *etiam* as I am confident, by greate Men, who for some good end, and for the good of my Soule, would haue me as I hope, to be mortiffyed, but not vtterly vndone; And Therefore in my imprisonment it selfe, I am vsed not as a Criminall, but as a Prisoner (fol. 129v) of respect, in Commodious, and faire Lodgings, with much pleasure. To my innocency, by me well knowne, is added the perfect justice, the which now more then euer before, raignes in this Court, vnder the most just and most pious Prince

²⁹ Usp. Mt 6,10.

³⁰ Usp. Horacije, *Carmina* 2/10.

³¹ Ps 125(4),1.

³² Dj 12,3.

³³ 1 Pt 2,20.

³⁴ 1 Pt 3,17.

³⁵ 1 Pt 4,15.

³⁶ Usp. 1 Iv 3,18.

³⁷ Usp. Izr 15,15.

³⁸ Horacije, *Epistulae* I, 1,61.

and Pope, which is the thing that doth greatly increase my Comfort, not fearing that any wrong should be done vnto me. In this, I will call it pious and holy idlenes, do I passe the time, seeking for comfort to this my misfortune, out of those Consolations whereof Greate St. Paul said, *Vt per patientiam et consolationem scripturarum spem habeamus*,³⁹ In those Scriptures do I seeke diuerse inprisonments, to the which I could wish that mine might ressemble; And besides that which I haue spoken of S. Peters; I do reade and oftentimes consider that of Daniel, when he was putt into the Denne of the Lions, by a King that was his friend, and did loue, and respect him much. But being ouercome by the importunitie of his Satrapae, who ware not very good friends to Daniel, he tooke that resolution, as being most Certaine and sure that the Greate God of Daniel would haue likewise freed him out of that danger, hauing regard to his innocency, which did happen, with so greate a joye, and Comfort of that King. Furthermore I do find the inprisonment of Joseph, caused by false Calumnies, and Lyes, and the which did happen for his greatnes, and I do reade it with tender teares, seeing the wounderfull Prouidence of God. Yet I do not aspire to any other greatnes, but that my innocency, and my perfect (fo1. 130) fidelity And faith towards God, to the holy Church, and to this most blessed Seate may be knowne. I perceiue that *per multas tribulationes oportet nos introire in Regnum Dei*,⁴⁰ This being the first to me, who haue with so much prosperity, run'd through so many dangerous gulfs, by the space of 64 yeares. And The Same God That hath allwayes guided me, with his greate prouidence from my infancie vntill now, will (I hope) through his infinite Goodnes guide me still during the short time that remaines of my life yett. *Iacta super Dominum curam tuam et ipse te enutriet, et non dabit in aeternum fluctuationem iusto*.⁴¹ And St. Paul putts me in mind that *Tribulatio operatur patientiam, patientia probationem, probatio vero spem, spes autem non confundit*.⁴² Your Lordshipps opinion, and that of many of my friends, That it was conuenient that a Man should att the beginning embrace a Low Estate and Condition, and not to giue Subiect to enuy to worck vpon, I do not approue it, nor I do not hold it expedient, and I haue very deepe⁴³ reasons for it, both for respect of the publike, and of my owne priuate respect. The stormes do passe away, and fly away; But the Miserie, whervnto Man doth cast himselfe, it cannot easily be shaken of. Well, *Diligentibus Deum omnia (fo1. 130v) cooperantur in bonum*.⁴⁴ I hope that through my innocency *Tristitia nostra vertetur in gaudium*,⁴⁵ and that I shall say not only to God, but also to his Vicar vpon earth *Secundum multitudinem dolorum meorum in Corde meo Consolationes tuae laetificauerunt animam meam*,⁴⁶ But *fiat voluntas*

³⁹ Rim 15,4.

⁴⁰ Dj 14,22.

⁴¹ Ps 55(4),23.

⁴² Rim 5,3-5.

⁴³ Bilo je napisano graue, potom ispravljeno u deepe, ali unatoč ispravku, riječ graue nije precrtana.

⁴⁴ Rim 8,28.

⁴⁵ Iv 16,20.

⁴⁶ Ps 94(3),19.

*Domini.*⁴⁷ I pray your Lordshipp to pray for me, and to Cause that I may be praid for, and so you shall pay the due vnto me. The Good God comfort vs all.

your Lordshipp
from Castel St. Angelo
the 18 of May 1624.

Germano et fratello affettuosissimo
Marc Antonio Arciuescouo Prisoner

A tergo:
May 18 1624
Arche Bishop
of Spalata
to a freind
concerninge his imprisonment

Prijevod pisma Marka Antuna de Dominisa⁴⁸

Presvijetlom i preuzvišenom gospodinu bratu veleštovanom

Munje udaraju u visoke planine.⁴⁹ Ali, one ipak ne mogu puno učiniti. *Tko se uzda u Jahvu, on je kao brdo Sion: ne pomiče se, ostaje dovijeka.*⁵⁰ Prije sam u pritvoru nego zatvorenik, ni ne znam još zašto. Ali sveti Petar daje mi utjehu, ne samo svojim primjerom, kada ga je zatvorio onaj Vladař,⁵¹ ne zato jer je bio imao nešto protiv njega, nego samo zato da ugodu Židovima. *Kad vidje da je to drago Židovima, uhvati i Petra;*⁵² ali isto tako i svojim riječima, govoreći: *kakve li slave doista ako za grijeh udarani strpljivo podnosite? No ako dobro čineći trpate pa strpljivo podnosite, to je Bogu milo,*⁵³ *ta uspješnije je trpjeti, ako je to Božja volja, čineći dobro, nego čineći zlo.*⁵⁴ Tek neka nitko od vas ne trpi

⁴⁷ Usp. Mt 6,10.

⁴⁸ Na hrvatski jezik prevodimo i latinski dio teksta, koji je izdvojen kurzivom, i to zbog lakše čitljivosti cjelovitog pisma, posebno uzevši u obzir da je neposredno razumijevanje latinskog jezika danas mnogo ograničenije negoli je bilo u Dominisovo doba.

⁴⁹ *Magnos feriunt fulmina montes* – sličan stih nalazimo u Horacija (*Carmina*, 2/10, iz: Quintus Horatius Flaccus – *Sämtliche Gedichte*, Philipp Reclam jun, Stuttgart 1992., str. 98). Usporedi: *decidunt turres feriuntque summos fulgura montis*. Ova pjesma upućena je nekom Horacijevu poznaniku Liciniju s porukom da treba biti hrabar u nevolji koja ti se dogodi, ali da je za ispravan i siguran život najbolje "ljubiti zlatnu mjeru" (*auream mediocritatem diligere*), tj. ne izlagati se previše.

⁵⁰ *Et qui confidunt in Domino sicut mons Sion non commovebuntur in aeternum* – *Psalmi* 125(4),1. Rečenice ili dijelovi rečenice prijevoda navedeni kurzivom citati su iz hrvatskog prijevoda Biblije. Usp. *Jeruzalemska Biblija*, Zagreb 2007., str. 837 (zato *Jahve* umjesto *Gospodin*).

⁵¹ Herod Agripa I.

⁵² *Videns autem quia placeret Iudaeis apposuit ut apprehenderent et Petrum* – *Djela apostolska* 12,3, *Biblija*, str. 1564.

⁵³ *Quae est gloria si peccantes et colaphizati suffertis? Sed si beneficientes patienter sustinetis, haec est gratia apud Deum* – *Prva Petrova poslanica* 2,20, *Biblija*, str. 1735.

⁵⁴ *Melius est enim beneficientes (si voluntas Dei velit) pati, quam maleficientes* – *Prva Petrova poslanica* 3,17, *Biblija*, str. 1736.

*kao ubojica, ili kradljivoac, ili zločinac, ili makar i kao nametljivoac.*⁵⁵ S ovim i sličnim ugodnim raznodama iz prelijepog vrta Svetog Pisma tješim se u svom zarobljeništvu, znajući vrlo dobro da nisam dao ni najmanjeg razloga za to, ni djelom, ni riječju,⁵⁶ otkad sam se pokajao i dobio oprost. Čista savjest trajna je gozba.⁵⁷ I velika je utjeha u sličnim situacijama biti svjestan da ništa loše nisi učinio i ne probljediti ni zbog kakve krivnje,⁵⁸ i toliko je još veća moja utjeha, jer sam uopće zadržan i prepoznat, a također sam uvjeren u to, od velikih i moćnih ljudi koji radi neke dobrobiti, i za dobro moje duše, žele, kako se nadam, da me izmuče, ali ne i unište, i zato sam u svom vlastitom zarobljeništvu tretiran ne kao krivac, nego kao ugledan zatvorenik, u udobnim i lijepim prostorijama, i to s velikom prijatnošću.⁵⁹ Mojoj, meni dobro poznatoj, nevinosti pridodaje se savršena pravda koja, sada više nego ikad prije, vlada na ovom sudu pod najpravednijim i najpobožnijim Vladarom i Papom,⁶⁰ što uvelike pospješuje moju utjehu, jer ne bojim se nepravde. U ovoj, reći ću, pobožnoj i svetoj dokolici provodim sate, tražeći utjehu ovoj svojoj nesreći među onim utjehama o kojima je veliki Pavao govorio, *da po postojanosti i utjesi Pisama imamo nadu.*⁶¹ U tim Pismima tražim razna zatočeništva s kojima bih volio da se moje može usporediti, i osim onog što sam spomenuo o svetom Petru često čitam i razmišljam o Danijelu, kada je bačen u dolinu s lavovima i to od Kralja⁶² koji mu je bio prijatelj, volio ga i veoma poštovao; ali, svladalo ga je dodijavanje njegovih satrapa, koji nisu voljeli Danijela, pa je donio tu odluku posve siguran i uvjeren da će ga veliki Danijelov Bog izbaviti i iz te opasnosti, znajući za njegovu nevinost, što se i dogodilo, na veliku radost i utjehu tog Kralja.⁶³ Nadalje, pronalazim i Josipovo zatočenje, uzrokovano ružnim klevetama i lažima, koje ga je zadesilo zbog njegove uzvišenosti,⁶⁴ i čitam to sa samilosnim suzama, videći u tome čudesnu Božju providnost. Ali ja ne težim za nekom drugom uzvišenošću osim da se savršeno prepozna moja nevinost, odanost i potpuna vjernost prema Bogu, Svetoj Crkvi i ovoj presvetoj Stolici. Svjestan

⁵⁵ *Nemo autem vestrum patiatutur ut homicida, aut fur, aut maledicus, aut alienorum appetitor – Prova Petrova poslanica 4,15, Biblija, str. 1738.*

⁵⁶ *Nec in opere, nec in verbo* – sličnu frazu, ali s drukčijim značenjem nalazimo kod Ivana (*filioi, non diligamus verbo nec lingua sed in opere et veritate*, 1 Iv 3,18).

⁵⁷ *Bona conscientia iuge convivium* – u *Mudrim izrekama* nalazimo: *omnes dies pauperis mali secuta mens quasi iuge convivium*, Izr 15,15.

⁵⁸ *Nil conscire sibi nulla pallescere culpa* – iz Horacijeva pisma Mecenatu, u kojem navodi razloge zašto napušta liriku, a prihvaća se filozofskog promišljanja, *Epistulae I, 1,61* (Quintus Horatius Flaccus, str. 518.). Spomenimo usput da Horacijevih djela nema na popisu poznate Dominisove knjižnice u Veneciji, zaplijenjene prilikom njegova odlaska u Englesku (usp. Bratislav Lučin, Pogled u knjižnicu M. A. de Dominisa, u: *M. A. de Dominis – Zbornik radova*, Split 2006.).

⁵⁹ Ipak, Dominis je umro samo nekoliko mjeseci nakon zarobljavanja (8. rujna) i to, najvjerojatnije, od upale pluća.

⁶⁰ Misli na papu Urbana VIII. (Maffea Barberinija).

⁶¹ *Ut per patientiam et consolationem scripturarum spem habeamus* – *Poslanica Rimljanima 15,4, Biblija, str. 1621.*

⁶² Darije Medijac, vladar nepoznat povjesničarima.

⁶³ Dn 6,1-29, *Biblija, str. 1286-1287.*

⁶⁴ Post 37, *Biblija, str. 50-51.*

sam da nam je kroz mnoge nevolje ući u kraljevstvo Božje,⁶⁵ a meni je ova prva, jer sam s tolikim uspjehom prošao tolike opasne provalije kroz 64 godine, i isti Bog koji me uvijek vodio svojom silnom providnošću od djetinjstva sve do danas, nadam se, vodit će me svojom beskrajnom dobrotom i u ovom malenom ostatku života koji mi preostaje. *Povjeri Jahvi svu svoju brigu, i on će te potkrijepiti: neće dati da ikada posrne pravednik.*⁶⁶ I sveti Pavao podsjeća me da *nevolja rađa postojanošću, postojanost prokušanošću, prokušanost nadom. Nada pak ne postiđuje.*⁶⁷ Mišljenje Vašega Gospodstva i mnogih mojih prijatelja, kako je prikladno u početku prihvatiti nizak položaj i ne dati priliku zavisti, ja ne odobravam i smatram da nije korisno i imam vrlo duboke razloge za to, zbog moga i javnog i osobnog ugleda.⁶⁸ Oluje prolaze i nestaju, ali nesreće, u koju se čovjek sam uvali, ne može se tako lako otresti. Zaista, *Bog u svemu na dobro surađuje s onima koji ga ljube,*⁶⁹ nadam se da će se radi moje nevinosti žalost naša okrenuti u radost,⁷⁰ i da ću moći reći ne samo Bogu, nego i njegovu namjesniku na zemlji, *kad se skupe tjeskobe u srcu mome, tvoje mi utjehe dušu vesele.*⁷¹ Ali, neka bude volja Božja.⁷² Molim Vaše Gospodstvo preuzvišeno da molite Boga, i da učinite da se moli za mene, plaćajući mi na ovaj način dug.⁷³ Neka nas Gospodin Bog sve utješi.

Tvrđava St. Angelo, 18. svibnja 1624.

Od Vašega Gospodstva presvijetlog i preuzvišenog
rođeni brat najodaniji
Marko Antun Nadbiskup Zatočenik

⁶⁵ *Per multas tribulationes oportet nos introire in regnum Dei – Djela apostolska 14,22, Biblija, str. 1568.*

⁶⁶ *Iacta super Dominum curam tuam et ipse te enutriet, et non dabit in aeternum fluctuationem iusto – Psalmi 55(4),23, Biblija, str. 754.*

⁶⁷ *Tribulatio operatur patientiam, patientia probationem, probatio vero spem, spes autem non confundit – Poslanica Rimljanima 5,3-5, Biblija, str. 1609.*

⁶⁸ Dominis ovdje vjerojatno misli na ukidanje svih privilegija, a koje mu je na povratku iz Engleske odobrio prethodni papa, Grgur XV. (Alessandro Ludovisi).

⁶⁹ *Diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum – Poslanica Rimljanima 8,28, Biblija, str. 1614 (u gornjem tekstu držimo se prijevoda iz spomenute Biblije, iako je ondje u fusnoti navedena i druga varijanta, koja je bliža ovoj iz Dominisova pisma – znamo da onima koji ljube Boga sve ide na dobro).*

⁷⁰ *Tristitia nostra vertetur in gaudium – Evanđelje po Ivanu 16,20, Biblija, str. 1532 (amen dico vobis quia plorabit et flebitis vos mundus autem gaudebit vos autem contristabimini sed tristitia vestra vertetur in gaudium; razlika je u tome što se u Bibliji Isus obraća svojim učenicima, dok Dominis misli na svoj slučaj).*

⁷¹ *Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo consolationes tuae latificaverunt animam meam – Psalmi 94(3),19, Biblija, str. 799.*

⁷² *Fiat voluntas Dei – u Matejevu Evanđelju nalazimo (Mt, 6,10 (Očenaš); 26,42): fiat voluntas tua.*

⁷³ Ne zna se točno na što Dominis ovdje misli.

Faksimil pisma Marka Antuna de Dominisa na talijanskom jeziku (SP 85/5,
fol. 127r-128r)

62. m.)
Molto M^{te} et C^{mo} S^{to} Germano on^{no} 127

Magno feriant fulmina montes. Ma però potè pònono loro fare.
Et qui confidunt in Domino sicut mons Sion non commovebuntur
in aeternum. Son più tutto retento che prigione, ne so anchora
per che. Ma S. Pietro mi consola non solo con l'esempio, qual
fu fatto prigione da quel Principe, non perche haueue contro
di lui cosa alcuna ma solamente per far piacere alli Giudei.
Videmus autem quia placeret Iudeis appropuit ut apprehenderent
et Petrum: ma anco con parole dicendo egli: quae est gloria si
peccantes et colaphizati sufferitis? Sed si benefacientes patienter
sustinetis, haec est gratia apud Deum, melius est enim benefacientes
(si voluntas Dei velit) pati, quam malefacientes. Nemo autem
vestrum patitur ut homicida, aut fur, aut maledicus aut alienum
appetitor. Con questi et simili gustosi trattonimenti del bellissimo
giardino delle sacre scritture vado io consolando la mia prigione
molto ben consapevole di non haueue data vna minima occasione
nec in opere, nec in verbo, dopo la tanta compita remissione.
Bona conscientia iuge conuiuim. Et è gran consolatione in simili
occasioni, Nil conscire sibi nulla pallecere culpa, et è tanto
maggiore da questo capo la mia consolatione quanto che per
tale son tenuto et conosciuto comunemente, etiam come confido
da grandi et potenti quali per qualche buon fine, et per
mio profitto spirituale mi vogliono spero mortificato, ma non
annichilato, onde anco nell' istessa prigione son trattato non
come reo ma come prigione di rispetto in stanze comode et
honorate et con molta piacevolezza. Ma mia da me molto
ben conosciuta innocenza s'aggiunge la perfetta giustizia che
se mai regnò in questa forte hora ella regna, sotto il giustissimo
et pijsimo Principe et Pontefice, che dà molto accrescimento
alla mia consolatione, non temendo di torto: Vado io in
questo diro più et santo otio passando le hore, con cercar con
solatione a questa mia disauentura da quelle consolazioni

165
Delle

delle quali disse il gran Paolo; ut per patientiam et consolatio-
nem Scripturarum spem habeamus. In esse Scritture vado io
cercando varie prigioni alle quali vorrei che la mia fosse
conforme, et oltre alla commemorata di S. Pietro leggo et con-
sidero spesso quella di Daniele quando fu posto nel lago di
Leoni da vn Re amico suo et che l'amaua et obseruaua molto;
ma vinto dall' importunita de sui satrapa a Daniele poco ami-
ci fece quella resolutione come certissimo et sicuro che il grande
Iddio di Daniele l'hauerebbe anco da quella sciagura libtrata,
mirando all' innocencia di lui, il che riuscì con tanta allegrezza
et consolatione et consolatione di esso Re. Trouo io in oltre la
prigionia di Gioseffo nata da false calumnie et menzogne, et
che gli riuscì a tanta grandella, et la leggo con lagrime di
tenderella, vedendo la mirabil providenza di Dio: non aspirando
io però ad altra grandella se non che sia perfettamente, conosciu-
ta: la mia innocenta et lealta et la perfetta fedeltà a Dio alla
santa chiesa et a questa beatissima Sede. M'accorgo che per
multas tribulationes oportet nos introire in regnum Dei; essen-
do questa a me la prima; che con tanta prosperita ho corso
canti golfi pericolosi per 54 anni, et quel Dio che m'ha guidato
sempre con segnalata providenza dalla mia infantia fin hora
mi guiderà anco per sua infinita bontà come spero in questo
poco auanzo di ~~comp~~ vita che mi resta. Iacta super Dominū
curam tuam et ipse te enutriet, et non dabit in æternum
fluctuationem iusto. Et S. Paolo mi ricorda che tribulatio
operatur patientiam, patientia probationem, probatio vero
spem, spes autem non confundit. L'opinione d' D. S. et anco di molti
amici che fuisse conueniente nel principio abbracciar vn stato
basso et non dar materia all' inuidia non approuai ne ciò iudicai
crediente et nò ho grauisime ragioni per rispetto et publico
et mio priuato. Le bovasche passano et si sfuggano, ma dalla

miseria

128

miseria nel quale l'huomo da se stesso si getta non si scuote così
facilmente. *Horis diligentibus Deum omnia cooperantur in*
bonum, spero in virtù della mia innocenzia che tristitia
nostra, et che io sia per diu non solamente a Dio ma anco al
vero ^{veretur in gaudii.} vicario in terra, secundum multitudinem dolorum me-
orum in corda meo consolationes tuae latificauerunt animam
meam: Sero fiat voluntas Dni. Pregi D. S. Ecc^{ma} et facci pre-
gare per me Dio pagandomi in questo modo la pena. Et Sua
Diuina Ma^{ta} ci consoli tutti.

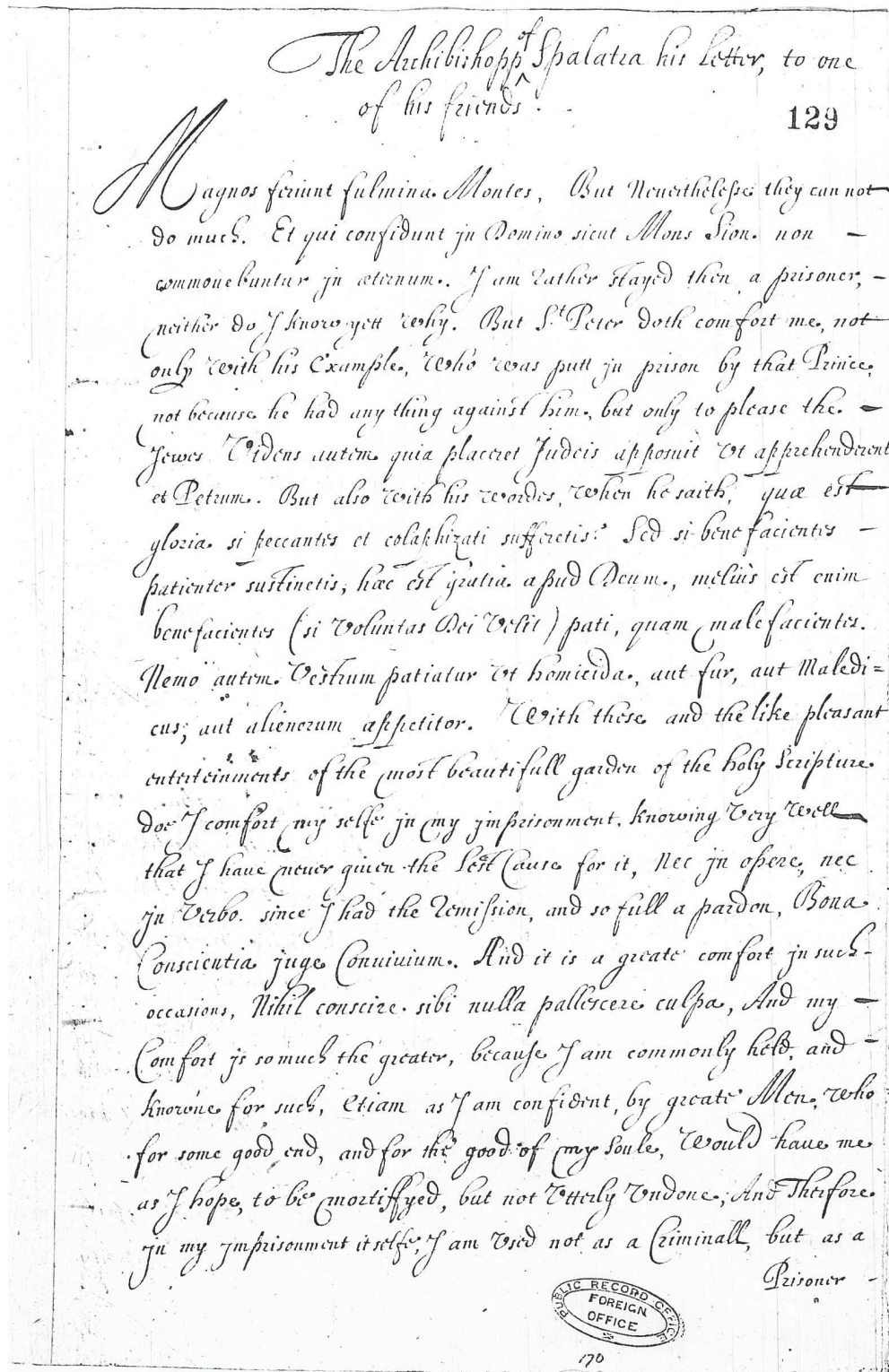
Castel St'Angelo li 18 Maggio 1624

Di D. S. Molto M^{te} et Ecc^{ma}

Germano et fretto aff. mo

Marc' Anto: Arcives. prigiu.

Faksimil istog pisma na engleskom jeziku (SP 85/5, fol. 129r-130v)

prisoner of respect, in Commodious, and faire Lodgings, with much
pleasure. To my innocency, by me well knowne, is added the
perfect Justice, the which now more then ever before, Reignes in this
Court, Under the most just and most pious Prince. and Pope, which
is the thing that doth greatly increase my Comfort, not fearing that
any wrong should be done unto me. In this, I will call it ~~my~~
pious and holy Idleness. So I passe the time, seeking for comfort to
this my misfortune, out of those Consolations whereof Great
S^t. Paul said, *Ut per patientiam. et consolationem scripturarum. spem*
habeamus, In those Scriptures do I seeke diverse imprisonments, to the
which I could wish that mine might resemble, And besides that which
I have spoken of S^t. Peters, I do reade and oftentimes consider that
of Daniel, when he was put into the Denne of the Lions, by a
King that was his friend, and did love, and respect him much. —
But being overcome by the importunitie of his Satrapes. who
were not very good friends to Daniel, he tooke that Resolution, —
as being most certaine and sure that the Great God of Daniel
would have likewise freed him out of that danger, having regard
to his innocency, which did happen, with so great a joye, and
Comfort of that King. Furthermore I do find the imprisonment
of Joseph, caused by false Calumnies, and Lyes, and the which
did happen for his greatnes, and I do reade it with tender teares. —
Seeing the wondrousfull Providence of God. Yet I do not aspire
to any other greatnes, but that my innocency, and my perfect
fidelity

And faith towards God, to the holy Church, and to this most
blessed Seat ^{may be knowne.} I perceive that per multas tribulationes oportet
nos introire in Regnum Dei, This being the first to me, —
Who have with so much prosperity, run through so many —
dangerous gulfs — by the space of 64. yeares. And The —
same God That hath allwayes guided me, with his great —
providence from my infancie, untill now, with his hope —
through his infinite Goodnes guideth me still during the short —
time that remaines of my life, yett. *Sacra Super Dominum.*
curam tuam. et ipse te eructet, et non dabit in eternum,
fluctuationem iusto. And S. Paul putteth me in mind —
that *Tribulatio operatur patientiam, patientia probationem,*
probatio vero spem, spes autem non confundit. your —
Lords^{ships} opinion, and that of many of my friends, that it was
convenient that a Man should at the beginning embrace —
a low Estate and Condition, and not to give Subject to Envy
to reach upon, I do not approve it, nor I do not hold it
expedient, and I have ^{deepe} very grave Reasons for it, both for
respect of the publique, and of my owne private respect.
The Stormes do passe away, and fly away; But ~~not~~
of the Miserie, wherunto Man doth cast himselfe; it cannot
easily be shaken off. Well, *Diligentibus Deum. omnia*
Cooperantur

18 May 1624

cooperantur in bonum. I hope that through my innocency
Tristitia Noctua Vertitur in gaudium, and that I shall
Say not only to God, but also to his Vicar upon earth -
Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo
Consolationes tue. Satisfecerunt animam meam, But
fiat Voluntas Dni I pray y^r. Lord^s to pray for me,
and to cause that I may be paid for, and so you shall pay
the due Unto me. The Good God comfort us all.

J. S.

from Castel St Angelo
the 18 of May 1624.

Germano et fratelli affect.
Marc Antonio Aruincouo Prisoner.

May 18 1624
of Spalato
to a friend
Gentilissimo his imprisonment

Robert Ščerbe and Vesna Tadjina

Dominis's Letter from Prison

Summary

The National Archives in London keeps a letter that Mark Anthony de Dominis wrote while he was imprisoned in the Castle of the Holy Angel in Rome, less than four months before his death. The article provides a transcription of this letter, a transcription of its contemporary translation into English and a translation into the modern Croatian language. In the preface, besides the description of the manuscript, it deals with the issue of the addressee of this letter.

Key words: Mark Anthony de Dominis, letter, prison, *germanus*